

אלה שהעתיק ניתפסו אצל בני הדורות הבאים כמוסמכים במיוחד: 'עתה אכתוב השירה במשפטיה ודקדוקיה כאשר העתקתיה מספר תורה שכתב רבינו יוסף טוב עלם';⁷⁰ 'פתוחות וסתומות של מגילת אסתר, "ומרדכי ידע" (אסתר ד א)... ובמגילת הר' יוסף טוב עלם מכתבת ידו נמצאת סתומה... "והכתב אסתר המלכה" (שם ט כט)... ובמגילת רבינו יוסף טוב עלם פתוחה...'; 'מכתיבות (!) רבינו יוסי טוב עלם העתקתי אלפא ביתא מאותיות גדולות שבתורה'.⁷¹ עוד במאה הי"ג נחשב נוסח ספר התורה של ריט"ע למדויק במיוחד, כפי שניתן ללמוד מעדותו של ר' מכיר בר קרשביא, שעשה שימוש בנוסח התורה שכתב ריט"ע.⁷²

לפעולה זו היתה חשיבות מרובה במציאות של אותם ימים. אין זה מקרה, שאף רגמ"ה עסק בתחום זה.⁷³ גם בפעולתו של ריט"ע בשדה הליטורגיה, שבה נרחיב להלן, ניכר בבירור כי האיש הרבה לעסוק בפירושי כתובים שבמקרא ובנוסחאותיו והצטיין בבקיאות גדולה בו.

ברפוסים ובכתבי-יד נזכרים 'פירושים לתלמוד' של ריט"ע,⁷⁴ אך גם במקרה זה הכוונה היא, ככל הנראה, לפירושים שהובאו בתשובותיו ולא לפירוש כולל ושיטתי למסכתות התלמוד. הספק שהעלינו לעיל ביחס לפירושו לתורה חל גם במקרה זה, לאור התעלמותם המוחלטת של מפרשי תלמוד שפעלו בסמוך לזמנו, ובהם רש"י, מחיבור מעין זה. את הימנעותו של ריט"ע מכתובת פירושים לתלמוד יש לתלות בראש ובראשונה בעובדה, שפעילות עניפה בתחום זה נעשתה בגרמניה לפני זמנו של ריט"ע ואף בזמנו ממש. ריט"ע לא חש אפוא צורך בכתובת פירושים לתלמוד והעדיף להשקיע את עיקר כוחו בכתובת תשובות ובכינוס תורתם של גאוני בבל. ואולי גרמה לכך במידת מה זיקתו העמוקה אל מפעלם הספרותי של גאוני בבל, שכן גאוני בבל ודוכס המכריע

70 עץ חיים, א, עמ' עח; וראה: צונץ, תולדות הספרות, עמ' 119. ראה גם: מנחת שי לדברים י, יב.

71 הנוסחאות ממגילת אסתר על שמו של ר' יהודה החסיד, כתבי-יד מוהאן ישראל 180/52, דף 158 ע"א. הכותרת היא: 'פתוחות וסתומות של מגילת אסתר'. על מקור זה העירני ש' צמנאל. לאותיות גדולות שבתורה, ראה: מחזור ויטרי, עמ' 683.

72 על ר' מכיר בן ר' קרשביא והשימוש המרובה שלו בנוסח התורה של ריט"ע ראה: P. I. Bruns, 'De variis lectionibus biblicorum Kennicottianorum', *Repertorium für biblische und morgenländische Literatur*, 12 (1783), pp. 242-277; 13 (1783), pp. 31-94. ובמאמרי: הגהות ר' שמעיה, וראה גם להלן, פרק ד, הערה 227.

73 על עיסוקו של רגמ"ה במסורה ראה בספרי: חכמי אשכנז, עמ' 158-161; פנקובר, אכלה ואכלה, עמ' 291-292.

74 בשלושה מקרים מצוין במפורש שהפירושים נלקחו מתשובתו של ריט"ע: רש"י לתהלים קיד ע"ב (רש"י העיד שם כי תשובה זו היתה לפניו בכתב ידו של ריט"ע עצמו: זרדאה אני את דברי ר' יוסף טוב עלם ז"ל שראיתי תשובת כתב יד...); שיטה מקובצת לבבא מציעא מח ע"ב; שיטה מקובצת, שם, קו ע"ב (להלן הערה 101). בפירוש רש"י לכתובת יד ע"א, ר"ה 'תרי ספיקי' נאמר: 'ומרדכי (=וכדברי) רבי יוסף טוב עלם מצאתי [אלמנה עיסה] אשה שהיה בעלה ספק ספיקא...'. נראה, שגם פירוש זה היה בתשובה שלו, וכן המובא בתשובות בעלי התוספות, סימן יט. פירוש אחר של ריט"ע למקור מן התלמוד מצוי בכ"י בדליאנה 1129, והדעת נוחתת שגם הוא מקורו בתשובה שלו. ראה גם: סמ"ג, עשין, סימן קז; שו"ת בגימין זאב, סימן תכ; שו"ת דב"ז, א, סימן תקיז; שו"ת הרמ"א, סימן יז; שו"ת הרמ"ע מפאנו, סימן קז; שו"ת משיב דבר, א, סימן ד; שו"ת מהרי"ק, סימן קס.